

Rovfugl i Buskerud

Notater fra kartlegging i 2020 og 2021

Thor Erik Jelstad

Foto: Kongeørn (Thomas Mørch), hønsenhauk (Knut Arne Solberg) og fiskeørn (Thomas Mørch)

Desember 2021

Sammendrag

Denne rapporten er en kortfattet presentasjon av resultatene fra en undersøkelse av bestand og reproduksjon hos kongeørn, hønsehauk og fiskeørn i Buskerud. For kongeørn gjelder rapporten 2020 og 2021 og dekker hele fylket. For hønsehauk gjelder kartlegging 2021 og omfatter primært midtre deler av fylket, men tar også med noen funn fra Hallingdal og Numedal. Kartleggingen av fiskeørn gjelder også 2021 og dekker mye av, men ikke hele Buskerud. Data fra fiskeørnkartleggingen inngår også i en fylkesdekkende rapport publisert i *Buskskvetten* i desember 2021.

Arbeidet med alle artene er gjennomført på ideelt grunnlag, uten økonomisk støtte.

Det er nå gjennomført 15 år med fylkesdekkende kartlegging av **Kongeørn** i Buskerud. Det har gitt god innsikt i bestand og reproduksjon og har medvirket til at Buskerud er blant landets best kartlagte områder. Reproduksjonen i 2020 var på minst 35 unger og i 2021 på minst 19 unger. Ungeproduksjonen i 2020 var blant de beste som har vært registrert. I 2021 ble det en betydelig nedgang og et resultat godt under gjennomsnittet. En medvirkende årsak var mislykket hekking hos et uvanlig stort antall par, spesielt i nordfylket. I Hol kommune er det for første gang ikke kjent en eneste vellykket hekking. For begge årene framstår de vestlige og nordvestlige delene av Buskerud som områdene med den største ungeproduksjonen. Kartlegging i 2021 har ikke vært så god som ønsket og den faktiske ungeproduksjonen har vært høyere enn det som framkommer her.

I den nye rødlista 2021 har kongeørn beholdt status som Livskraftig (LC).

For **Hønsehauk** har 2021 vært et relativt godt år, med 25 vellykkede hekkinger i 49 kontrollerte revir. I tillegg var det 2 mislykkede hekkinger og 5 revir med aktivitet uten at hekking ble påvist. I 3 av de vellykkede hekkingene ble nylig utflydde unger observert, men uten at det har lyktes å finne reir. Det er funnet 3 nye revir. I tillegg er det gjort flere funn av nye reir i etablerte revir, noe som har bidratt til de relativt gode resultatene. Hønsehauk har endret status fra Nær Truet (NT) til Sårbar (VU) i den nye rødlista 2021. Ettersom arten trolig å ha hatt betydelig tilbakegang i skogområdene de siste 20 årene, synes det som et riktig valg. Hvorvidt arten reelt får bedre beskyttelse gjenstår å se. Det er ikke åpenbart.

Kartlegging av **Fiskeørn** har som tidligere år hatt en noe lavere prioritet enn øvrige arter og har i stor grad vært begrenset til kontroll av kjente hekkeområder i deler av Buskerud. I tallene som presenteres har det vært bidrag fra en rekke personer. Det er kontrollert 32 hekkeområder, med 17 vellykkede hekkinger, 2 mislykkede hekkinger og 3 tilfeller av aktivitet uten at hekking er påvist. Det er også i år nedslående hekkresultater i deler av midtfylket, mens det er bedre helt i sør og i noen områder i nord. Materialet som er samlet inngår også i en fylkesdekkende rapport og det vises til denne for mer inngående omtale av årets kartlegging.

Fiskeørn har endret status fra Nær Truet (NT) til Sårbar (VU) i den nye rødlista 2021. Med tanke på at en rekke av de tradisjonelle hekkeområdene er forlatt, særlig i midtfylket, synes det å være en riktig vurdering. Forstyrrelser ved hekkeplassen er et tilbakevendende problem for denne arten. Det gjelder særlig der hekkeplassen ligger ved vann.

Kongeørn 2020-2021

Organisering

Feltarbeidet som ligger til grunn for denne rapporten er utført av flere personer. Ål og Hol er i hovedsak dekket av Lars Egil og Per Furusest. De har også bidratt mye i nordre del av Nore og Uvdal samt i øvrige kommuner i Hallingdal. Sammen med forfatteren har de stått for hovedtyngden av feltarbeidet. Tore Gunnarsen har bidratt med observasjoner fra flere kommuner. I tillegg har følgende personer bidratt med observasjoner: Henning Dunker, Bent Fjeldheim, Martin Lindal, Knut Arne Solberg og Thomas Mørch.

Metodikk

Det er i hovedsak benyttet samme arbeidsmetodikk som tidligere år, og det vises til tidligere rapporter for en nærmere beskrivelse (se Naturvernforbundet i Buskeruds hjemmesider). Det må presiseres at kartleggingen i 2021 har mangler. Feltarbeidet har vært mindre omfattende enn tidligere og det mangler komplette data fra deler av Buskerud. Et anonymisert uttrekk av data fra Rovbase viser i tillegg at det er noen hekkefunn i 2021 som ikke framkommer i denne rapporten.

Resultater

Revir og reirplasser

Det er ikke funnet nye revir i 2020 eller 2021. Det er funnet 9 nye reir, hvorav 3 i berg, 5 i furu og 1 i gran. Høsten 2020 ble det bygd opp igjen et kunstig reir i samme tre hvor reiret dette året hadde rast ut under ruging. Paret valgte imidlertid å bruke et annet reir i 2021.

Sammenlignet med 2019 er antall revir redusert fra 69 til 67. Det har skjedd ved at et av de to grenserevirene mot Oppland er tatt vekk i Ringerike. I tillegg er 1 grenserevir mot Telemark tatt ut i Kongsberg ettersom det ikke lenger er kjente reir på Kongsberg-siden. Det er også usikkerhet om enkelte andre revir, men de er beholdt uendret fra tidligere oversikter.

Hekkeresultater

Tabell 1. Hekkeresultater 2020

ommune	Kjente revir	Kontrollerte Revir	Okkuperte revir	Ingen aktivitet	Aktivitet	Avbrutt hekking	Hekkinger m/unger > 7 uker	Unger
Kongsberg	4	4	3	1	1	-	2	3
Ringerike	4	4	4	-	3	1	1	1
Flå	6	6	4	2	3	-	1	1
Nes	5	5	5	-	1	-	4	5
Gol	3	3	3	-	1	1	1	1
Hemsedal	5	5	4	1	1	-	2	2
Ål	7	7	5	2	1	-	4	4
Hol	9	9	9	-	2	1	6	6
Sigdal	4	4	4	-	1	1	2	2
Krødsherad	2	2	2	-	1	-	1	1
Øvre Eiker	1	1	-	1	-	-	-	-
Lier	1	1	1	-	-	-	1	1
Flesberg	2	2	2	-	1	-	1	1
Rollag	2	1	1	-	1	-	-	-
Nore og Uvdal	12	12	10	2	3	3	4	7
Sum	67	66	57	9	20	7	30	35

Tabell 1. Hekkeresultater 2021

Kommune	Kjente revir	Kontrollerte Revir	Okkuperte revir	Ingen aktivitet	Aktivitet	Avbrutt hekking	Hekking m/unger > 7 uker	Unger
Kongsberg	4	4	4	-	3	-	1	1
Ringerike	4	4	3	1	2	1	-	-
Flå	6	6	3	3	-	2	1	1
Nesbyen	5	5	5	-	4	-	1	1
Gol	3	3	2	1	1	-	1	1
Hemsedal	5	5	3	2	2	-	1	1
Ål	7	6	5	1	1	2	2	2
Hol	9	9	9	-	3	6	-	-
Sigdal	4	4	4	-	2	1	1	1
Krødsherad	2	2	1	1	1	-	-	-
Øvre Eiker	1	1	-	1	-	-	-	-
Lier	1	1	1	-	-	-	1	1
Flesberg	2	2	2	-	-	-	2	3
Rollag	2	1	1	-	1	-	-	-
Nore og Uvdal	12	12	9	3	3	1	5	7
Sum	67	65	52	13	23	13	16	19

Aktivitet: Påbygde reir eller observasjon av adulte individer, enten enkeltindivider eller par, uten at ruging er påvist. **Ingen aktivitet:** Det er ikke er obs adulte/revirhevdende individer og heller ikke funnet påbygde reir. **Okkuperte revir:** Kontrollerte revir fratrukket revir med Ingen aktivitet, som er fordelt på Aktivitet, Avbrutt hekking og Vellykket hekking. **Avbrutt hekking:** Oppgitt hekking der hvor det tidligere er påvist ruging eller unger. **Unger:** Utflydde unger eller store reirunger (> ca. 7 uker).

Nyoppdaget reir høsten 2020. Det er uklart når reiret er bygd, men det har trolig ikke vært i bruk før i 2021 hvor det var vellykket hekking. Foto: Thor Erik Jelstad, november 2020.

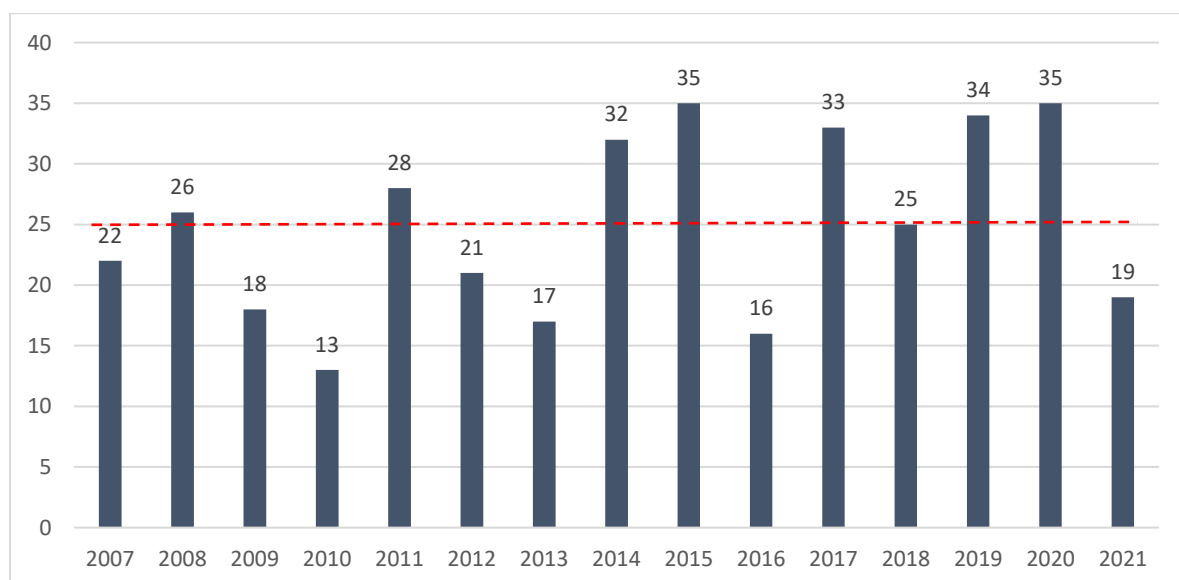
Kommentar til resultatene

Resultatet for 2020, målt i ungeproduksjon pr. okkupert revir, er det beste vi har hatt etter den systematiske fylkesdekkende kartleggingen startet i 2007. For 2021 var resultatet derimot godt under middels. Sammenlignet med resultater publisert i tidsskriftet *Kungsörnen* er antall unger for 2020 oppjustert fra 33 til 35, noe som skyldes at vi i ettertid har fått kunnskap om vellykket hekking som ble oversett under kartleggingen i 2020.

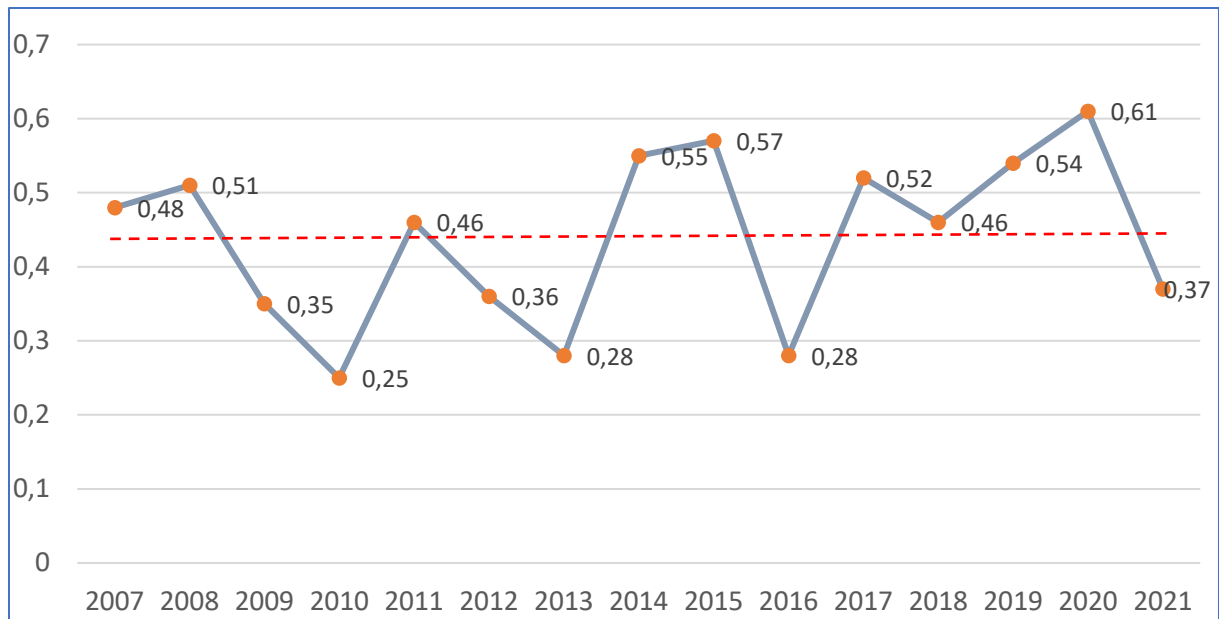
Det hefter betydelig usikkerhet til resultatene for 2021. Det skyldes primært redusert feltinnsats. Som påpekt ovenfor synes et uttrekk av anonymiserte data Rovbase å vise at flere hekkinger er oversett. Det er grunn til å tro at den faktiske ungeproduksjonen i kjente revir er 3-5 unger større enn tallene her viser. Usikkerheten gjelder bl.a. deler av Kongsberg, Øvre Eiker, Ål og Nore og Uvdal.

Det er uklart hva som er årsaken til de oppsiktsvekkende svake resultatene fra Hol, hvor hele 6 av parene avbrøt hekkingen og ingen par lyktes med å få fram unger. Det er naturlig å tro at været kan ha spilt en rolle, men det er usikkert på hvilken måte. For begge årene er det best resultater i vest og nordvest. Data fra Hønsefuglportalen viser at det i flere år har vært god rypebestand i Øvre Numedal Statsallmenning.

Dave Walker¹, som har markert seg som en motstemme til det etablerte forskningsmiljøet på kongeørn, går langt i å antyde at svikt i næringstilgang sjelden er årsak til avbrutt hekking eller at par står over hekking. Også Walker antyder at værforholdene spiller en viktig rolle, men erkjenner at det er mye usikkerhet om årsakene. Det er vanskelig å se at han ikke har et poeng. De relativt store svingningene i ungeproduksjon fra år til år kan vanskelig forklares med variasjon i tilgang på byttedyr. Walker, som har sin erfaring fra Skottland, mener at tilgang på åtsler spiller en ganske viktig rolle for hekkesuksess og toner litt ned betydningen av levende byttedyr som hare og rype. Han omtaler ellers kongeørn som en «jeger-samler», snarere enn en rendyrket predator. Hvorvidt hans betraktninger kan overføres til våre områder er et åpent spørsmål. At åtsler og slakteavfall er viktig underbygges av observasjoner på de etter hvert mange åter som hvert år legges ut for fotografering av kongeørn.

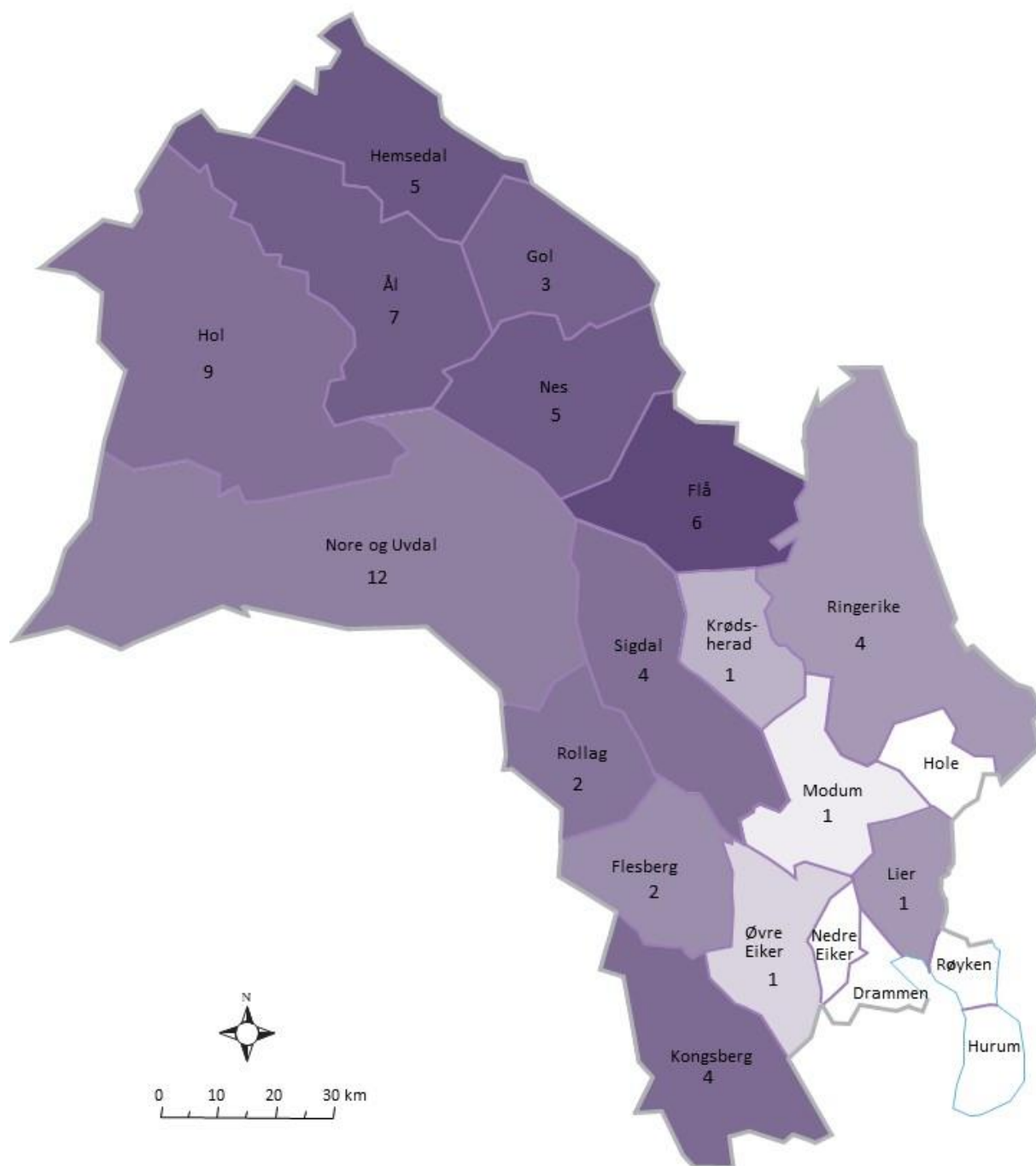
Figur 1. Ungeproduksjon i perioden 2007-2021. Stiplet linje viser gjennomsnittet i perioden.

Figur 2. Unger pr okkupert revir i perioden 2007-2021. Stiplet linje viser gjennomsnittet i perioden.

Kongeørn er ikke lenger noen sjeldenhet i høyereliggende skogsterrang langt fra fjellskogen. Her fra midtfylket, ca. 475 moh. Reiret ble sist brukt i 2020. Foto: Thor Erik Jelstad, august 2021.

Figur 3. Fordeling og tetthet av revir. Modum er her angitt med ett revir da det ene av revirene under Krøds-herad i tabellen ligger delvis i Modum. Siden det opprinnelig ble regnet til Krøds-herad, er det beholdt slik i tabell 1 og 2 lenger opp.

Forvaltning og trusler

For årene 2020-2021 har det vært relativt få saker som berører hekkelokaliteter. I de sakene som er registrert, kan vi ikke med sikkerhet fastslå at par ikke har gått til hekking eller har avbrutt påbegynt hekking som følge av forstyrrelser og menneskelig aktivitet. Virkningen av slik virksomhet kan dog være vanskelig å påvise. Det kan ha ført til at par har avbrutt hekkeforberedelser og det kan også ha hatt negativ innvirkning i kritiske faser i hekkeperioden, uten at det har vært mulig å observere. Som det framgår av tallene ovenfor, var det et stort antall par som avbrøt hekking uten kjent årsak. I enkelte av disse tilfellene er det mistanke om at det skyldes utilsiktede forstyrrelser.

Skogbruksvirksomhet

I 2020-21 har det kun vært én sak som er tatt opp med tømmerkjøperne. Det var i Sigdal hvor det i januar-februar 2021 ble utført flatehogst opp mot en bergvegg hvor det er kongeørnreir. Hogsten ble avsluttet ca. 150 meter fra reirplassen. Det var Glommen Skog AS som stod for drifta. Ved kontroll av lokaliteten 8. april var reiret godt påbygd, men det var ikke hekking. Hvorvidt hogsten hadde hatt noen påvirkning er usikkert. Reirlokaliseringen var ikke blant de som var rapportert til tømmerkjøperne ettersom det, feilaktig skulle det vise seg, ble vurdert som lite sannsynlig med hogst på stedet. I forbindelse med en kommunedelplan i området ble imidlertid Statsforvalteren allerede i 2019 informert om denne hekkelokaliteten. Det viste seg imidlertid at de ikke hadde registrert dette i Rovbase, men latt opplysningene ligge (Even Knutsen pers.medd.). Oppsummert var det derfor ikke grunnlag for å hevde at Glommen Skog hadde brutt skogbrukets miljøstandard. Etter min vurdering bør imidlertid planlagt hogst opp mot slike bergvegger få varsellampene til å blinke hos tømmerkjøperne og det er rimelig å forvente at de kontakter det ornitologiske miljøet for å avklare om det er reirplasser på slike steder.

I den pågående revisjonen av PEFC standarden bør hensyn til kongeørn skjerpes. I dag er det en hensynsone på 400 meter omkring reir som skal være uten skogbruksaktivitet i perioden 1. januar til 31. juli. I tillegg skal det ikke foretas flatehogst eller frøtrestillingshogst nærmere enn 100 meter fra reirplass. Dette bør endres til 500 og 200 meter, slik den svenske Artdatabanken anbefaler². Allerede i 1988³ foreslo skogbruket det samme, og da bør vi ikke være dårligere i dag. Perioden uten aktivitet bør i tillegg utvides til 1. september ettersom det unger i mange reir også i august.

Det offentliges løsning for kartfesting av sensitive artsdata, som hekkeplasser for bl.a. kongeørn, er å registrere det i Miljødirektoratets Rovbase. Tømmerkjøpernes tilgang til disse opplysningene har imidlertid hittil vært så begrenset og tungvint at det i praksis ikke har vært egnet til bruk i den daglige hogstplanleggingen, noe bl.a. Viken Skog har gitt klart uttrykk for. I skrivende stund er det i ferd med å komme på plass en løsning med kobling mellom «Sensitive Artsdata» og tømmerkjøpernes egne miljødatabaser. Det vil forhåpentligvis gi en mer operativt fungerende løsning. Likevel er det etter min vurdering mer effektivt og rasjonelt å gi informasjon direkte til tømmerkjøperne. Et tungrodd offentlig byråkrati preget av overdrevent hemmelighold og sommel er lite egnet til å fange opp dynamikken på dette området.

Arealplaner

Kongeørn er blant artene i gruppen «Arter av særlig stor forvaltningsinteresse», i underkategorien «Andre spesielt hensynskrevende arter». I henhold til rundskriv T-2/16 (rev. februar 2021) fra Klima-

og miljødepartementet er dette naturmangfold som regnes å være en del av «Nasjonale og vesentlige regionale interesser på miljøområdet» og kan gi grunnlag for innsigelse. Det burde tilsi at kjente hekkelokaliteter for kongeørn ble gitt en særlig oppmerksomhet i behandlingen av arealplaner. Slik er det imidlertid ikke. I hyttekommunene er det store økonomiske interesser knyttet til utbygging og tette bånd mellom utbyggere, politikere og administrasjon i kommunene. Da veier hensynet til et kongeørnreir lite.

I Flå kommune er det i skrivende stund to reguleringsplaner for store hyttefelt under utarbeidelse som illustrerer dette. Begge vil ligge tett opptil kjente reirplasser og en realisering av planene vil medføre at hekkelokalitetene med stor sikkerhet vil gå ut av bruk. Begge ligger inne som utbyggingsområder i godkjent kommuneplan, selv om kommunen kjente til hekkelokalitetene. Statsforvalteren unnlot å fremme innsigelse i begge tilfellene da de hadde kommuneplanen til uttalelse.

Naturvernforbundet i Buskerud har i november 2021 protestert mot planene. Siden begge områdene ligger i godkjent kommuneplan, er det grunn til å frykte at begge blir godkjent.

Når kongeørn vurderes i arealplansammenheng, er som oftest søkelyset på selve reirplassen og hensynet til den. Og nøkternt sett er det der man kan ha håp om å få gjennomslag. Det er imidlertid liten tvil om at omfattende inngrep, for eksempel hytteutbygging, og økt ferdsel i sentrale deler av reviret også kan få negative følger. Norefjells østside var tidligere et kjerneområde for kongeørn i Norefjellområdet med flere hekkende par, og det var i stor grad et urørt område. De siste års massive utbygging og med det økt ferdsel er mulige årsaker til at arten nå bare sporadisk hekker her.

Tilgang på åtsler kan spille en viktig rolle for hekkesuksess. Foto: Knut Arne Solberg, mars 2021.

Sti- og løypeplaner

Ferdsel nær hekkeplassene, særlig i den tidlige fasen i hekkesesongen er en reell trussel mot kongeørn og kan medføre at paret avbryter hekking. Det er mistanke om at det skjer flere steder i Buskerud, men

det kan være vanskelig å bevise. Den økende ferdselen under pandemien har aktualisert konfliktene som oppstår mellom friluftsjnteresser og naturverdier.

Sigdal kommune la tidligere i år fram forslag til sti- og løypeplan. Planen omfatter hele kommunen, inkludert verneområdene og hadde også angitt stier og skiløyper i tilgrensende områder i nabokommuner.

I et innspill til planen påpekte forfatteren at flere av stiene og løypetraséene lå i uakseptabel nærhet av kjente hekkeplasser. Det gjaldt spesielt mange av skiløypene. Noe overraskende var det at det også gjaldt i Trillemarka-Rollagsfjell naturreservat. I dette reservatet har forfatteren i flere år hatt et godt samarbeid med verneområdeforvalteren, hvor det er utvekslet informasjon om rovfugler og hekkeplasser i reservatet. Verneområdeforvalteren kjente imidlertid ikke til sti- og løypeplanen, men skulle følge opp saken overfor kommunen. I naturreservater må man forvente at naturverdiene har høyere prioritet enn friluftslivet når kryssende interesser oppstår.

Hønehauk 2021

Organisering og metodikk

Feltarbeidet med hønehauk er i all hovedsak utført av forfatteren. I tillegg er det brukt opplysninger fra enkelte andre. Thomas Mørch har gitt viktige bidrag om hønehauk i Nesbyen kommune. I tillegg har følgende personer bidratt med opplysninger: Lars Egil Furuseth, Knut Tore Gundersen, Per Øystein Klunderud, Leif Knivestøen, Erlend Rolstad, Jørund Rolstad og Knut Arne Solberg.

Arbeidet har vært konsentrert om kontroll av et utvalg av kjente revir. Hovedtyngden av disse ligger i midtre deler av Buskerud, men det inngår også flere revir i Hallingdal. Av tidsmessige årsaker er det meste av feltarbeidet utført fra slutten av mai til begynnelsen av august. Leiting etter alternative reir har i stor grad foregått fra slutten av ungenes reirtid og utover i juli. Erfaringsmessig er det den mest effektive måten å finne nye reir på. Det er i noen grad bruk avspilling av lyd med iPhone, blåttann og høyttaler, noe som har bidratt til funn av flere nye reir i kjente revir. Hoveddelen av feltarbeidet har dog skjedd på tradisjonelt vis med leiting i kjente revir uten tekniske hjelpemidler. Forfatteren trives best med det siste, selv om teknologien gir oss stadig mer effektive metoder. For mye fokus på teknologi tar bort noe av trivselen knyttet til arbeidet med rovfuglene.

Av ressursmessige årsaker er det ikke gjort opptelling av unger, men kun konstatert om det er vellykket hekking.

Hekkelokalitet i Nesbyen kommune. Litt atypisk biotop med tett, yngre og utynnet skog. Her mislyktes hekking, trolig fordi ungene ble tatt av mår. Foto: Thor Erik Jelstad, juni 2021.

Resultater

Tabell 1. Hekkeresultater 2021

Kommune	Kontrollerte Revir	Okkuperte revir	Ingen aktivitet	Aktivitet	Avbrutt hekking	Vellykket hekking
Ringerike	4	2	2	-	-	2
Flå	2	2	-	1	-	1
Nesbyen	4	4	-	-	1	3
Hol	1	1	-	-	-	1
Sigdal	4	4	-	-	-	4
Krødsherad	3	2	1	-	-	2
Modum	16	8	8	2	-	6
Øvre Eiker	10	5	5	1	1	3
Flesberg	4	3	1	1	-	2
Nore og Uvdal	1	1	-	-	-	1
Sum	49	32	17	5	2	25

Med **Aktivitet** menes at det er observert fugler på reirlokalteten, evt. reirbygging, men hvor det ikke er registrert ruging eller unger. Med **Avbrutt hekking** menes hekking som er avbrutt etter påbegynt ruging. **Vellykket hekking** omfatter observasjon av store reirunger eller utflydde unger.

Lappule hekket i hønsehaukreir på Ringerike. Den ene ungen kan så vidt skimtes mellom greinene. Foto Thor Erik Jelstad, juli 2021.

Kommentar til resultatene

Det er funnet 1 nytt revir i Modum. Det ble funnet under litt spesielle omstendigheter ettersom det var en satellittmerket hunn. Fuglen var merket som 2-åring i Bærum 3 år tidligere av Jørund Rolstad, NIBIO, som ledd i et forskningsprosjekt, og det var Rolstad som tok kontakt etter at de hadde funnet reiret ved å følge den merkede hunnen.

Videre er det registrert 2 nye revir i Nesbyen kommunen. På begge disse stedene ble det observert nylig utflydde unger, men det har så langt ikke lyktes å finne reirplassene. På den ene lokaliteten har det vært et kjent reir tidligere, men det har gått ut. På den andre lokaliteten er det også tidligere år observert nylig utflydde unger. Det er funnet i alt 8 nye og bebodde reir, hvorav 5 i furu, 2 i bjørk og 1 i gran.

To av hekkforsøkene ble avbrutt. I det ene tilfellet (Øvre Eiker), falt reiret ned. Det antas å ha skjedd etter klekking. I det andre tilfelle (Nesbyen) antas ungene å ha blitt tatt av mår. I to av reirene hvor hønsehauk ikke ble påvist, hekket det musvåk (Modum og Øvre Eiker).

Som en kuriositet kan nevnes at i det ene reviret på Ringerike hvor det ble det funnet hekkende lappugle, hekket det et annet lappuglepar bare ca. 2 km unna (Knut Tore Gundersen pers.medd.). Lappugle er observert flere ganger på Modum og Ringerike, og det var på mange måter ventet å finne arten hekkende i hønsehaukreir, men man blir unektelig litt satt ut i et møte med denne «nordanskogens vagabond».

Forvaltning og trusler

Skogbruksvirksomhet

I fjorårets rapport⁴ ble det redegjort for arbeidet som har vært gjort gjennom mange år for å beskytte hønsehaukens hekkelokaliteter. Sentralt i dette er fortløpende rapportering av nye reirfunn til tømmerkjøperne i Buskerud og oppfølging av saker hvor det er brudd på skogbrukets miljøstandard. I tillegg til de 8 nye reirene brukt av hønsehauk i 2021, er det rapport 6 andre reirfunn som ikke er i bruk i 2021, hvorav noen trolig primært brukes av musvåk, mens andre kan også ha vært i bruk av hønsehauk. Det er godt kjent at noen reir et år brukes av musvåk og et annet år av hønsehauk.

Nyoppdaget reir i Krødsherad med 3 unger. Foto: Thor Erik Jelstad, juni 2021.

I 2021 er det bare registrert én sak (Sigdal) hvor det foreligger brudd på miljøstandarden. I den saken hadde Viken Skog utført hogst for nær et reir som var rapportert i 2020. Kvalitets- og miljøsjefen opplyste at de hadde «glemte» å registrere reiret i sin miljødatabase. På tross av at selskapet hadde blitt gjort oppmerksom på feilen, ble feltet tilplantet i begynnelsen av juni. Også det er et brudd på standardens bestemmelser, som sier at ingen skogbruksaktivitet skal skje nærmere enn 200 meter fra reirplassen i hekketida. Paret greide likevel å gjennomføre vellykket hekking.

I et etablert revir i Krødsherad ble det i juni funnet et nytt reir med pågående hekking. Som det framgår av foto ovenfor er det hogd helt inntil reiret. Siden reiret ikke var kjent, vil slik hogst ikke bli regnet som brudd på miljøstandarden. Det er imidlertid nokså åpenbart at fører av hogstmaskin må ha sett reiret. SB Skog var tømmerkjøper, men skogeier administrerte selv drifta. Det har ikke lyktes å få svar på om reiret ble oppdaget under hogsten. Når ukjente reir oppdages under hogst er rutinen at det skal meldes til tømmerkjøper. Det var ikke gjort i dette tilfellet.

Det er kjent at Viken Skog har fått «avvik» fra sertifiseringsselskapet Intertek Certification AB på flere av de sakene som er tatt opp de seinere årene. Det gjelder både hensyn til rovfuglreir og tiurleiker. Det samme gjelder andre tømmerkjøpere. Og det har i år kommet signaler fra tømmerkjøperne hvor de i større grad enn tidligere erkjenner at de må bli bedre på disse områdene. For kjente rovfuglreir er det ingen rimelig grunn til at vi ikke skal ha en nullvisjon for brudd på standarden.

Kontroll av hønehaukreir på en gammel og velkjent skogslokalitet i Nore og Uvdal. 4 unger i god kondisjon tyder på god mattilgang. Foto: Thor Erik Jelstad, juni 2021.

Hønehauken, rødlista og skogbrukets miljøstandard

Ved de to siste revisjonene av rødlista har hønehauken hatt status som *Nær Truet* (NT). Med bakgrunn i de mangeårige undersøkelsene i midtre deler av Buskerud, har forfatteren i flere år argumentert for at dette er en feilvurdering og at hønehauken bør ha status som *Sårbar* (VU) og dermed en truet art. I høringsrunden til den pågående revisjonen av rødlista leverte forfatteren en rapport som konkluderte med at bestandsnedgangen i midt fylket høyst sannsynlig har vært større enn terskelverdien på 10 % i vurderingsperioden på 3 generasjoner (21 år) og at det dermed understøttet at arten burde klassifiseres som *Sårbar* (VU). Sannsynligvis er det i skogsrevirene nedgangen har vært størst, men også i områder nær kulturlandskapet er det klare indikasjoner på nedgang. To eksempler fra midt fylket illustrerer dette; I det ene tilfellet lå det tidligere to aktive reirplasser med 2,7 km avstand. Ved kontroll i 2021 ble det funnet et nytt bebodd reir omtrent midt mellom disse, mens de tidligere reirplassene var tomme. I det andre tilfellet var det opprinnelig 3,4 km mellom to aktive reirplasser. Det ser nå ut til at også her er dette erstattet med ett aktivt reir omtrent midt mellom de gamle hekkeområdene. Det kan indikere at revirene i begge disse tilfellene har smeltet sammen til ett. Det kan tolkes som en indikasjon på bestandsnedgang, men man må naturligvis være forsiktig med å trekke sikre konklusjoner. Lignende endringer synes også å ha skjedd i andre områder.

Nyoppdaget, men langt fra nytt reir i Flå. Foto: Thor Erik Jelstad, juli 2021.

Ny rødliste⁵ ble offentliggjort 24.11.2021 og hønehauken har omsider fått endret status til *Sårbar* (VU). Det var på høy tid og burde skjedd ved revisjonen i 2015. Også i Sverige er det enighet om at arten er i betydelig tilbakegang. Når arten der har behold status som *Nær Truet* (NT) skyldes det at den svenske bestanden er betydelig større enn i Norge. Kriteriene for rødlistevurderingen tilsier da at terskelen for å bli klassifisert som *Sårbar* er høyere.

Hvorvidt endret status på rødlista gir arten bedre beskyttelse er et åpent spørsmål. Det kommer også an på de endringer som blir gjort i den pågående revisjon av PEFC standarden. Forslag til revidert PEFC

standard skulle vært på høring i høst, men er forsinket og forventes i desember eller januar. Den mest sannsynlige endringen er at dagens hensynsone på 50 meter økes. Etter forfatterens syn bør det også komme krav om bruk av person med nødvendig kompetanse ved planlegging av hogst inn mot hønsehaukreir, slik det nå praktiseres ved hogst inn mot tiurleiker. Standarden bør være fleksibel, slik at man kan gjøre individuelle tilpasninger basert på forholdene i den aktuelle hekkebiotopen. I noen tilfeller er 50 meter tilstrekkelig, i andre tilfeller er det behov for en vesentlig større avstand fra reirplass til flatekant. I slike sammenhenger er det viktig å vurdere flatekantens stabilitet. Den svenske Artdatabanken⁶ angir som tommelfingerregel at reiret ikke skal kunne synes fra flatekanten, noe som synes som et godt råd.

I undersøkelsesområdet som ligger til grunn for denne rapporten, i hovedsak vest for Drammensvassdraget, er det generelt mye barblandingsskog og tilsynelatende godt med egnede hekkebiotoper. Det kan derfor stilles spørsmål ved effekten av tiltak som bare er rettet mot reirområdene. Kanskje ville landskapsplanlegging på tvers av eiendomsgrenser vært et mer effektivt tiltak. Med det menes også forvaltning som retter seg mot arter lenger ned i næringskjeden. I dag finnes det imidlertid ingen bestemmelser i lover eller miljøstandard som åpner for det. Omleggingen til bestandsskogbruket som skjøt fart på 1950-tallet har ført til en vesentlig endring i hele skogøkosystemet, hvor store arealer med glissen, gammel skog er erstattet med tette bestander av yngre skog. De langsiktige nedgangene i bestandene av gammelskogarter som storfugl og hønsehauk kan skyldes disse endringene, uten at mekanismene bak helt ut er forstått.

Uvanlig reirplassering. Reiret i tørrfuru som nå er gått ut for flere år siden, ble funnet på slutten av 80-tallet og ble brukt gjennom mer enn 20 år, i hovedsak av hønsehauk, men også enkelte år av musvåk.

Foto: Knut Arne Solberg, mai 2008.

Fiskeørn 2021

Organisering og metodikk

Da forfatterens undersøkelser startet i 2004 omfattet det 11 hekkeområder. Det har etter hvert steget og har de siste årene omfattet omkring 30 årlige kontrollerte hekkeområder. Fra å være kun eget feltarbeid er det etter hvert utvidet til å omfatte informasjon fra en rekke personer. Følgende personer har bidratt til årets kartlegging: Arne Brenna, Jon Atle Georgsen, Trond Lindseth, Thomas Mørch og Jan Nygård.

Kartleggingen er ikke fylkesdekkende, men omfatter likevel betydelige deler av Buskerud.

I femårsperioden 2007-11 gjennomførte Norsk Ornitologisk Forening avd. Buskerud i samarbeid med Naturvernforbundet i Buskerud årlige fylkesdekkende undersøkelser. Undersøkelsen ble gjentatt i 2016. I tillegg har Steinar Stueflotten som et privat initiativ gjennomført en tilsvarende kartlegging i 2021⁷. Data fra undersøkelsene som presenteres her inngår i alle disse fylkesdekkende kartleggingene. Det vises til disse rapportene for mer utfyllende resultater og diskusjon om bestand og bestandsutvikling.

Metodikken har i stor grad bestått i å undersøke allerede kjente hekkeområder. I tillegg blir mer tilfeldig informasjon om nye reirfunn fulgt opp. Aktiv leiting etter reir i tidligere kjente hekkeområder og mulige hekkeområder er i liten grad utført unntatt i de årene det fylkesdekkende prosjektet pågikk. Arbeidet har derfor ikke det preg av systematikk som for eksempel kartleggingen av kongeørn og hønsehauk. Derfor er det også vanskeligere å trekke konklusjoner om bestand- og bestandsutvikling, men noen trekk ved utviklingen synes tydelige.

Et reir på Skrim som nå har stått tomt i mange år. Foto: Kjell Arild Dokka, august 2008.

Resultater

Tabell 1. Hekkeresultater 2021

Kommune	Kontrollerte hekkeområder	Okkuperte hekkeområder	Ingen aktivitet	Aktivitet	Avbrutt hekking	Vellykket hekking
Kongsberg	3	1	2	-	-	1
Ringerike	5	4	1	1	1	2
Flå	3	2	1	-	-	2
Nesbyen	2	1	1	-	1	-
Sigdal	2	2	-	-	-	2
Krødsherad	2	1	1	-	-	1
Modum	3	1	2	1	-	-
Øvre Eiker	3	2	1	1	-	1
Lier	1	1	-	-	-	1
Flesberg	2	2	-	-	-	2
Hurum	3	3	-	-	-	3
Rollag	3	2	1	-	-	2
Sum	32	22	10	3	2	17

Med **Aktivitet** menes at det er observert fugler på reirlokalteten, evt. reirbygging, men hvor det ikke er registrert ruging eller unger. Med **Avbrutt hekking** menes hekking som er avbrutt etter påbegynt ruging. **Vellykket hekking** omfatter observasjon av store reirunger eller utflydde unger.

Kommentar til resultatene

Et påfallende trekk er de gode resultatene i de kystnære områdene, med vellykket hekking på alle de 3 kontrollerte hekkeområdene i Hurum. Inntrykket forsterkes ved at det også er gode resultater i kystområdene i Røyken (ikke en del av denne undersøkelsen og ikke tatt med her, se Stueflottens rapport). Utover det er det vanskelig å se et tydelig mønster i hvor arten greier seg best. I hver av de tidligere gode områdene Holleia og Finnemarka er det i 2021 registrert henholdsvis 1 og ingen vellykkede hekkinger. I Modum, en tidligere god fiskeørn-kommune, er det ikke registrert en eneste hekking i 2021. Selv om vi tar høyde for at noe er oversett, synes det klart at arten har gått kraftig tilbake i disse områdene sammenlignet med midten på 90-tallet. Det tilsvarer tidsintervallet som brukes i vurdering av rødlistestatus. Disse negative endringer understøtter artens endrete status fra Nær Truet (NT) til Sårbar (VU) i den nye rødlista. Arten synes også å mangle i områdene på begge sider av innsjøen Eikeren. Særlig områdene mellom Eikeren og Lågendalen, med sine mange store vann, burde ha naturlige forutsetninger for flere fiskeørnpar.

På den annen side synes arten å greie seg godt i andre områder. I naturreservatet Trillemarka-Rollagsfjell og dets umiddelbare nærhet har det de siste årene hekket mellom 3 og 4 par. Her vet vi mindre om artens forekomst tidligere, men det er liten grunn til å tro at det har vært en nedgang her.

Det er vanskelig å finne noe entydige årsaker til disse variasjonene. Forstyrrelser kan spille en rolle noen steder, mens arten andre steder synes å tolerere overraskende mye trafikk.

I Sverige, som har en langt større bestand, er arten vurdert som Livskraftig (LC) og som stabil de siste 10 årene. Den norske bestanden er på mange måter enn randbestand til den svenske og utfra en slik

betraktning er det rimelig å forvente at arten greier seg bedre i grensenære områder, som for eksempel Østfold hvor bestanden vurderes som stabil, enn lenger vest.

*Montering av reir i Hallingdal.
Reiret har vært i bruk 3 år,
hvorav 1 år med vellykket
heking og 2 år som har vært
mislykket.*

Foto: Thomas Mørch, mars 2019.

Forvaltning og trusler

Skogbruksvirksomhet

Fiskeørn er ikke på samme måte som hønhauk utsatt for negativ påvirkning av bestandsskogbruket. Der hvor arten mangler egnede hekkeplasser ved vann, på holmer og øyer, synes den å foretrekke frittstående trær ute på eller i kanten av hogstflater, ikke sjelden gamle grensefuruer. Det er trolig en tilpasning for å unngå predasjon fra mår. Det som næringen kan bli bedre på er å påse at man ved hogst ikke eksponerer reiret mot veier og mye brukte stier som ligger nærmere enn 3-400 meter. Det kan gjøres ved å sette igjen en skjerm som hindrer direkte innsyn mot reiret.

Det er i 2021 ikke registrert noen brudd på de krav til hensyn til fiskeørn som ligger i skogbrukets miljøstandard. Ved den kommende revisjonen av PEFC standarden bør hensynsonen i hekketida økes fra 200 meter til 400 meter. Dette fordi hekkende par som ikke er vant med trafikk varsler ved forstyrrelser nærmere enn ca. 400 meter. På samme måte som for hønhauk og kongeørn bør det komme krav om bistand fra person med god kunnskap om arten når det planlegges hogst inn mot fiskeørnreir.

Forstyrrelser

Der hvor det er egnede trær, synes fiskeørn å ha klar preferanse for å legge reir på øyer og holmer. Par som gjør det utsetter seg samtidig for utilsiktede forstyrrelser fra fiskere, båttrafikk og generell friluftaktivitet. Under pandemien har det vært en klar økning i friluftaktiviteten i slike områder.

Sannsynligvis er slike forstyrrende aktiviteter i dag den største trusselen mot arten i dens hekkeområder. Noen steder har man forsøkt å løse dette ved å lage kunstige reir på alternative steder med mindre trafikk. Det er blant annet gjort flere steder i Hallingdal. Slike tiltak er naturligvis positive, men det må samtidig ikke ta fokuset bort fra at arten må få ha sine opprinnelige, foretrukne hekkeplasser i fred. Statsforvalteren og Statens Naturoppsyn har ikke vist tilstrekkelig vilje til å iverksette nødvendige tiltak ved lokaliteter med mye friluftaktivitet. Informasjonsplakater er ikke tilstrekkelig på slike steder. Det er nødvendig med ferdselsrestriksjoner. Når det ikke er mulig å få til selv i naturreservater, hvor verneforskriftene åpner for det, må man spørre seg hvor dypt viljen til å beskytte sårbar natur stikker.

Fritzøe Skoger AS ble tidligere i år kontaktet med henstilling om å stenge skogsveien inn til en av de mest utsatt hekkelokalitetene sør for Skrim (se foto nedenfor). Det ville vært et effektivt tiltak for å skape ro rundt hekkeplassen. Selskapet var dessverre ikke villig til å iverksette et slikt tiltak, på tross av at veien var stengt for allmenn ferdsel for en del år tilbake.

En annen og litt mer spesiell konflikt er knyttet til reir som legges på mobilmaster. Enkelte steder, som ved Gulsvik i Flå, har det blitt akseptert av eier av masta (Telia). Andre steder som ved Bergheim i Nesbyen og ved Kravikfjorden i Nore og Uvdal, master som begge eies av Telenor, er det ikke vist samme forståelse. I førstnevnte tilfelle er det bygd en innretning på masta som gjør reirplassen uegnet, mens reiret i mast ved Kravikfjorden har blitt fjernet flere ganger.

Hekkelokaliteter på øyer og holmer er i stigende grad truet av friluftaktiviteter. Foto: Thor Erik Jelstad, august 2019.

Takk

Som det framgår ovenfor, har en rekke personer bidratt med feltarbeid og opplysninger og gjennom det framskaffet datagrunnlaget denne rapporten bygger på. Det rettes en stor takk til alle disse. Det samme gjelder de som har stilt bilder til disposisjon.

Når det gjelder mine egne bilder er det vist noen bilder fra hønehaukreir med unger, noe jeg normalt ikke publiserer. De er tatt som dokumentasjon i forbindelse med kontroll av reir. Slik kontroll forsøkes gjort uten unødig opphold ved reiret, og overstiger normalt ikke 10 minutter. Klatring opp i reirtrær og ringmerking gjøres ikke.

Artikkelforfatteren

Thor Erik Jelstad

Søyaveien 157

3340 Åmot

Noter:

¹ Dave Walker: A Fieldworker's Guide to the Golden Eagle. Whittles Publishing Ltd. 2017.

² <https://artfakta.se/naturvard/taxon/Aquila%20chrysaetos-100011>

³ Skogen, 90-års jubileumbok for Det Norske Skogselskap. Gyldendal, 1988.

⁴ <https://naturvernforbundet.no/buskerud/rovfugl/samleside-for-rapporter-fra-rovfuglgruppa-article33956-2034.html>

⁵ <https://artsdatabanken.no/lister/rodlisterforarter/2021/>

⁶ <https://artfakta.se/naturvard/taxon/Accipiter%20gentilis-100001>

⁷ <http://www.nofbuskerud.net/buskskvetten.html>